

dr. Czike Bernadett – Kozma Klaudia

A teljesítménymotiváció támogatása a pedagógiában

Bevezető

A humánspecifikus motivációk közül a teljesítménymotiváció segítségével feladataink elvégzése sikerülhet, a tanulással kapcsolatos kötelezettségeket teljesíthetjük, és a siker nyomán elégedettséget, örömet, sikerélményt érezhetünk.

A teljesítmény jellemzője, hogy mindig társas összehasonlításon alapul. Azt nevezzük teljesítménynek, ami mindenki számára egy kitűzött cél elérését jelenti, és valamilyen fejlődés jön létre általa. Az önmegvalósítással ellentétben a teljesítményt mindig valahogyan mérjük, és ennek a mérésnek eredményeként össze is tudjuk hasonlítani másokéval. Mit értünk el, hova jutottunk el, milyen eredményeink vannak? Ki lett az első, ki a második, ki a jobb? Ezek a kérdések szoktak ilyenkor felmerülni. A teljesítmény fontos része, hogy mindenki egyetértsen azzal, hogy az adott dolog egy teljesítmény, tehát konszenzus övezzé megtörténtét. Fontos, hogy mások is lássák, fontos, hogy elismerjék. Egyedül egy szigeten nem feltétlenül érezzük teljesítménynek azt, amit elvégzünk, megteszünk. A szóban benne van a teljesség is, tehát magában foglalja a maximális elvárást is. Ez azt is jelenti, hogy VAN maximuma, ismét tehát, hogy mérhető is.

Különböző helyzeteken keresztül szembesülünk azzal, hogy cselekedeteinknek következményei lesznek. Számos dolog hat tehát a teljesítménymotivációra. Ilyenek például: a kitűzött tárgy vonzereje, sikereink és kudarcaink valószínűsége, a saját magunkkal szemben felállított elvárások.

Az erős és nagyobb teljesítménymotivációval rendelkező emberek jellemzője a nehézségek leküzdésének céltudatossága, a siker akarása és az elismerés utáni vágy. Ezzel a folyamattal együtt jár a magas igényszint, valamint az, hogy a teljesítményünket állandóan javítani szeretnénk, az a vágy, hogy a társaink által elért célokat meghaladjuk.

Mindebből az következik, hogy a teljesítménymotiváció sokszor jár együtt a versennyel. Mivel a teljesítményt preferáló embereknek fontos,

hogy másoknál jobbak legyenek, ennek elérésére és az összemérésre is a verseny jó eszköz lehet.

Az erős teljesítménymotivációjú emberek kifejezetten keresik azokat a lehetőségeket, ahol össze tudják hasonlítani saját teljesítményüket és eredményeiket másokéval. Számukra a verseny hiánya unalmat okozhat, hiszen az izgalmi szintjük és adrenalintermelésük szoros kapcsolatban áll a versengéssel. Erre a jelenségre épül az a pedagógiai szempontból téves gondolat, hogy a gyerekek motiválása miatt szükség van az iskolában a versenyre. Sok pedagógus azért versenyeztet, hogy az unalmas és érdektelen tananyagot valamiféleképpen elfogadhatóvá tegye a diákjai számára. Így a verseny valójában elterelés a tananyag tartalmáról. A tananyag minőségének és haszontalanságának olykor értelmetlenségének leplezésére gyakran használnak a pedagógusok olyan motiváló eszközöket, amelyeknek a kifejezett célja az, hogy eltereljék a figyelmet az unalmas, semmi-re sem jó tartalomról, és a gyerekek hajlandóak legyenek odafigyelni és megtanulni azt valami másért, valami külön jutalomért, amit a verseny esetében a győzelem, vagyis a mások *felett* aratott siker adhat.

A teljesítménymotiváció támogatása a hagyományos pedagógiában

A mai magyar oktatási rendszerben a legtöbbször előforduló munkaforma a frontális osztálymunka. Ez lényegében azt üzeni a diákoknak, hogy a 45 perces tanórán a tanár a tudás hordozója és átadója, feladata a tananyag „leadása”, a diákok pedig passzív hallgatók, a tanulási interakció igen csekély. Ebben a módszerben is megjelennek ugyan egyéni munkaformák, de legtöbbször ezeket végig önállóan végzik el a diákok, a nekik szánt *azonos* időtartam alatt. A feladatok nem egyénre szabottak, minden tanuló ugyanazt a feladatot végzi. A feladatok kiadásánál nem veszik figyelembe a tanulók személyiségjegyeit, egyéni képességeit. Az együtt haladás még inkább segíti azt, hogy a diákok összehasonlíthatók legyenek. Ha ugyanazt kell csinálni, könnyebb összevetni, hogy kinek hogyan sikerült.

A teljesítménymotiváció megjelenése nagyon változatos. Éppúgy, ahogyan a tanulók motiváltsága is. Egyrésztől megjelenhet egyes tanulóknál a következmények okozta félelem (a rossz érdemjegyek, bukás), másrésztől

vannak olyan diákok is, akik élvezik a kihívásokat, nagy bennük a tudásvágy. Ez is erős teljesítménymotiváció lehet. Számos dologtól függhet ez a motiváció.

A teljesítménymotiváció ösztönzésének korszerű módszerei

Fontos lenne, hogy a tanítás alapja ne csak frontális osztálymunka legyen, ahol a tanár leadja az anyagot, a diákok pedig hallgatják, majd egy mindenki számára azonos tartalmú dolgozatban adnak számot tudásukról.

Alternatívabb megoldásokat kellene használni, mint például a kooperatív tanulást. Az egyhangú előadások helyett változatosabb módon kellene eljuttatni a gyerekekhez a tananyagot. A csoportban való tanulás a diákok számára megkönnyítheti a tananyag elsajátítását. Egymásnak is tudnak segíteni a gyerekek, nem kell egyedül szembenézniük a feladatokkal és a követelményekkel. Nő a motivációjuk attól, hogy egy olyan csapatban dolgoznak, amiben mindenkinek megvan a saját feladata, így már mindenki nem csak magáért, de a csoportjáért is „felel”.

A teljesítmény fokozásának, ugyanakkor a társakkal való együttműködés fejlesztésének kiváló eszköze a projektmunka. A projektekben szintén csapatban dolgoznak a gyerekek, minden projekt célja a produktum létrehozása. Az elkészült produktumokat bemutatják egymásnak a diákok. Lehetőség van arra, hogy ki-ki a saját érdeklődésének megfelelően vegye ki a részét a közös munkából.

Jó megoldás a differenciálás is, hiszen ezzel a módszerrel lehetőségünk van arra, hogy minden diák egyénileg azt adja egy-egy témakörhöz kapcsolódóan, amihez a legjobban ért. Kiemelkedő teljesítményt nyújthat valaki egy önálló kutatással, egy kiselőadással, vagy önálló festmény, zenedarab, asztalosmunka elkészítésével is. Büszke lehet arra, amit készített, mivel ezek a munkák egyediek, nem szükséges összehasonlítani őket egymással.

A fejlesztő értékelés alapelvei szerint nagy teljesítményként könyvelhető el például az is, ha valaki a korábbi gyenge eredményén javítva egy haladőbb csoportba kerül. A szociális kompetenciák fejlesztésére is alkalmat ad, ha nagyra értékeljük, hogy egy gyerek egyre jobban tud a kooperatív

csoportmunkában társaival dolgozni. Fontos, hogy megértessük dákjainkkal, hogy teljesítményt elérni EGYÜTT is lehet, a jó teljesítménynek nem alapfeltétele egymás legyőzése.

Felhasznált irodalom:

http://pszichologia.phd.elte.hu/vedesek/PAJOR_GABRIELLA_disszertacio.pdf

http://www.eltereader.hu/media/2015/11/IP34_READER.pdf

<http://www.iskolakultura.hu/index.php/iskolakultura/article/download/21889/21668/>

http://www.jgypk.hu/mentorhalo/tananyag/A_kornyezo_vilag_megismere-senek_modszerei/42_hagyomnyos_mdszerek_a_tantsban.html

Tallér Júlia

Fejlesztő értékelés hatása a teljesítménymotivációra

„A legtöbb tanár arra vesztegeti idejét, hogy olyan kérdéseket tegyen fel, amivel kiderítheti, mi az, amit a diák nem tud; míg a kérdés igazi művészténeke azt kell felfedeznie, amit a tanuló tud vagy tudni képes!”

(Einstein)

Bevezető gondolatok

A pedagógiai értékelés átszövi az egész tanulási-tanítási folyamatot, az iskolai életet. Fontos és érdekes eleme ez az oktatásnak. A ténylegesen tanult tananyagot, az oktatás formáját, sokszor az évet is könnyen elfelejtjük, de azt, hogy „akkor, ott a Klári néni 4-est adott, pedig...”; „a Laci bácsi azt mondta, hogy...”, azt soha. Az értékelésnek bármelyik formáját alkalmazzuk, az erősebb hatással van a tanulóra, mint maga a tananyag. Mások véleménye, értékítélete az értelmi és érzelmi erőinket egyszerre befolyásolja. Emocionális hatása miatt a tanuló tanuláshoz való viszonyát, a tanulási motivációt is meghatározhatja. Egy rossz értékelés leszoktathatja a diákot a tanulásról, egy jó pedig segítheti, támogathatja azt.

Az értékelés az iskolával egyidős. Volt kor, amikor rangsorba állították a tanulókat, volt, hogy kategorizáltak. Sokáig az ülésrendet is az iskolai teljesítmény szabta meg. A XIX. század végén, XX. század elején megjelenő reformpedagógiai irányzatok voltak azok, melyek gyermekközpontú megközelítésükkel átalakították a tanítási-tanulási folyamatot, az oktatás formáját, a tanítás rendjét, az eszközöket stb. Mindehhez szorosan hozzátartozott, hogy az értékelés hagyományos formáját is megváltoztatták. Megpróbáltak egy árnyaltabb, személyre figyelőbb visszajelzési módot keresni.

A pedagógiai értékelés folyamatos tevékenység, mely a tanév megkezdése előtt kezdődik, jelen van minden nap az év során és a tanév végi bizonyítvány kiosztásával zárul. Így a félévi, év végi szöveges értékelések nem ad hoc jellegű írások, hanem egy egész folyamat nyomon követésére épü-

lő, különböző segédeszközöket felhasználó, hosszabb tanulási időszakot elemző, lezáró visszajelzések. (Fehér, Kiss, Szabó, Tallér 2005.)

A tanulók folyamatosan változnak, fejlődnek. Szem előtt kell tartanunk, hogy az értékelés mindig csak az aktuális állapotról tud megállapításokat megfogalmazni, azt tudja megmutatni, hogy az adott kisgyerek hol tart az értékelés pillanatában a saját fejlődési folyamatában. Az értékelés tehát nem egyszerűen a röpdolgozatok, feleletek, felmérők érdemjegyeinek átlagolásából áll. Ennél sokkal összetettebb folyamatról beszélünk, ami nem a tudáspróba megíratása után kezdődik, és nem egyszerűen az értékelt munka ötfokú skálán történő elhelyezését kell, hogy jelentse. A numerikus értékelésnek tulajdonképpen nincs önálló létjogosultsága. Felnőttként (pedagógusként, szülőként) egyszerűbb kezelni, de nem segít annak feltárásában, hogy az adott kisdíáknak min kell változtatnia, mit kell hozzátennie tanulási folyamatához azért, hogy sikerebben elsajátítsa az iskola által közvetített ismereteket, tudáselemeket.

„1992 óta értékelek szövegesen. Azok a diákok, akik abban az időben voltak gyerekek, mára már felnőtt, lassan saját családot alapító emberek lettek. Sokuktól hallottam, hogy a szöveges értékelésük kamaszkorukban állandó olvasmányukká vált. Ezeket a szövegeket olvasva próbálták megtalálni, elfogadni önmagukat. Így a félévi, év végi szöveges értékelés több is, mint egy hosszabb-rövidebb időszak lezáró értékelése. Talán ezért sem mindegy, hogy mi kerül bele.”

(A szerző)

A fejlesztő értékelés megvalósításának előfeltételei

1. A gyerekek megismerése

A gyerekek megismerése, függetlenül attól, hogy milyen életkorról beszélünk, akkor kezdődik, amikor a pedagógus először találkozik az osztállyal, az osztály tagjaival. Nélkülözhetetlen a személyes ismeretség és kapcsolatépítés. Ebben a pedagógusnak van nagyobb feladata. Nyilván könnyebb egy kisebb létszámú vagy állandó csoportnál ezt a kapcsolatot felépíteni, de valójában ez a folyamat a szaktanárok számára is elengedhetetlen. A gyerekeknek azt kell érezniük, hogy a pedagógus érti őket, figyel

rájuk, nemcsak tudja a nevüket, de fontos neki az is, amit ők mondanak, gondolnak. Segíti a közös munkát, ha a pedagógus ismeri tanítványai érdeklődési köreit, vágyait, álmait. A személyes ismerkedésen és kapcsolatteremtésen túl szükséges a tanulók állapotfelmérése, tudás-, képesség-, készség szintjének feltérképezése. Ez nem más, mint a diagnosztikus értékelés a folyamat elején.

Az önkéntelen, nem tudatosan szerzett benyomások torzításait kiváltó pszichés működések befolyásolhatják a pedagógus tisztánlátását (pl. első benyomás, holdudvar-hatás, az alapvető attribúciós hiba vagy a Pygmalion-effektus stb.). Ezek olyan működések, melyek nem tudatosan hatnak ránk. Mindannyiunkra hatással vannak, senki ne gondolja, hogy ő kivétel! Ezek ellen talán úgy lehet „védekezni”, ha tudatában vagyunk annak, hogy minket is befolyásol saját pszichés működésünk és nyitottak vagyunk arra, hogy időről időre belső kontrollunk segítségével gondoljuk át, értékeljük újra meglátásainkat.

2. A szempontrendszer kialakítása, a forma megtervezése

A pedagógusnak a tanítási-tanulási folyamat elején tudnia kell, hogy mit és milyen szinten szeretne megtanítani, és az elvárt eredményt meg is kell határoznia. Ez alapján lehet megtervezni a folyamat végére az értékelés formáját, módját, tartalmát. Segíti a diákokat is, ha tudják a tanulási folyamat elején, milyen tudás elsajátítását várjuk tőlük és a folyamat végére milyen módon történik majd az értékelés. Az is támogatja a diákok tanulási motivációját, ha a pedagógus a tanulókkal közösen választja ki a folyamatvégi értékelés módját. Ez lehet az egész osztályra egységes, de lehet személyenként eltérő forma is. Ugyanarról a témáról lehet, hogy valaki készít egy Kahootot; van, aki szóban felel; van, aki kérdésekre válaszol; van, aki előre megadott szempont szerint plakátot készít.

„Második osztályban tanulják a gyerekek a szorzó- és bennfoglaló táblákat. A tanulási folyamat elején megbeszéljük, hogy ezeket a táblákat kívülről meg kell tanulni, tisztázzuk, hogy hogyan fogom kikérdezni. Minden szorzótábla kap egy határidőt, ameddig meg kell tanulni és fel kell mondani. A gyerekek szabadon döntenek arról, hogy az időkereten belül mikor tanulják meg az adott szorzótáblát. Az általam felajánlott időpontok közül

is önállóan választanak és egyeztetnek velem és az osztálytársakkal. A sikeres felmondásért nem jár piros pont, matrica vagy 5-ös, mégis jönnek, izgulnak, örülnek. Természetesen így is van, akinek ismételnie kell; van, akit hívni kell, mert nem jön magától, de a gyerekek többségét segíti ez a mód.”

(A szerző)

A tanulási-tanítási folyamat közben megvalósítható fejlesztő értékelések

1. Napi visszajelzések fontossága

Az értékelés átszövi az iskolai mindennapokat. Nincs olyan nap, nincs olyan óra, ahol ne jelenne meg. A nonverbális és szóbeli visszajelzések meghatározóak a diákok számára. Kézfogás, vállveregetés, mosoly, bólogatás és minden egyéb pozitív megerősítés segítheti a közös munkát. A szóbeli visszajelzéseknél érdemes a pozitív minta kiemelésére fektetni a hangsúlyt.

Carol Dweck nevéhez fűződik az a megállapítás, mely szerint az intelligencia, az „okosság” dicsérete csökkenti a kihívások leküzdése iránti vágyat (nem merjük kockáztatni a státuszunkat), míg a belefektetett munka, az erőfeszítés dicsérete újabb tanulásra, munkára készítet.

Az is segíti a munkát, ha a gyerekek aktív résztvevői saját tanulási folyamatuknak. Választási, döntési helyzetekre van szükségük a tanulóknak, amiért felelősséggel tartoznak. Jó, ha az értékelés, visszajelzés a tanulók döntéseihez kapcsolódnak („úgy döntöttél, hogy két mondatos fogalmazást írsz, ezért hiányzik belőle a hármas tagolás, ami a feladat része volt, így nem tudok pontot adni a munkádra”), miközben elhelyezi a munkáját egy pozitív-negatív skálán.

Szintén segítheti a tanulást a plussing (hozzáadás) módszer alkalmazása (http://mobile.nytimes.com/2013/04/06/your-money/how-to-give-effective-feedback-both-positive-and-negative.html?utm_source=dlvr.it&utm_medium=twitter&_r=1), melynek lényege, hogy minősítés nélkül értékeljük az ötleteket. A „de” helyett az „és”, illetve a „mi lenne, ha” kifejezéseket

használva. A „de” fordulat gátolhatja a gondolkodást, míg a „mi lenne, ha” segíthet a továbbhaladásban.

És persze nélkülözhetetlen a rendszeres pozitív megerősítés. A Marcial Losada nevéhez fűződő visszajelzéseket feltáró kutatás szerint minimum 3:1-es arányú pozitív-negatív visszajelzés ad olyan közeget, amelyben fejlődni tudunk. „A magas arányú pozitivitás szélesebb viselkedési repertoárt hív életre, ami pedig egy magasabb szintű rugalmasságot, a nehézségekre edzettebb lelket, több szociális erőforrást és optimális működést biztosít.” (Fredrickson B. L. & Losada M. F. (2005). Positive affect and the complex dynamics of human flourishing)

2. Az önértékelés, az önellenőrzés fontossága és lehetőségének megteremtése

A tanulók differenciált fejlesztésére, egyéni igényeiket is figyelembe vevő feladatokra, eszközökre van szükség, és lehetőségre, hogy a tanulók válasszanak a teendők közül és azokat önállóan oldják meg. Ezt jól kidolgozott eszközök, feladatlapok, IKT-eszközök, könyvek, projektek stb. segíthetik. Az önállóan végzett feladatok után lehetőséget kell biztosítani az önkontrollra. Az önellenőrzés során a gyerekek önmaguk kaphatnak visszajelzést munkájuk sikerességéről. A külső kontroll nélküli visszajelzés a hibák frusztráció nélküli felismerésére és ezáltal kijavítására, a siker mélyebb belső megélésére ösztönöz. Az önértékelés első lépésének tekinthető ez a tevékenység.

A pedagógiai értékelés új eleme, hogy az értékelés folyamatában minden érintett, saját kompetenciahatárainak megfelelően, részt vehet. Ennek az aktív, önszabályozó tanulásra épülő nevelő-oktató munkában fontos szerepet kell kapnia. A tanulói önértékelés segítheti a tanulási folyamatot, a szociális fejlődést. Az a diák, aki megfogalmazhatja véleményét feladatairól, saját munkájáról, céljairól, kapcsolatairól stb., hamar rájön, hogy a tudás megszerzésének minőségét leginkább saját aktivitása befolyásolja. A tanulási motiváció fenntartását leginkább ennek a kompetenciának a megélése támogatja. (Fehér és mtsai 2005.)

3. Javaslatok, konkrét tanácsok az önellenőrzéssel kapcsolatosan

A tanítási órákon végzett munkák során minél több alkalmat érdemes biztosítani az önálló tanulói értékelésnek, mely az ön- és társellenőrzéssel kezdődik. Az óra során megoldott feladatlapok, tankönyvi, munkafüzeti példák mellé szükséges egy ellenőrző lap. Ez kitöltött munkafüzetet, feladatlapot jelent, melynek állandó helye van az osztályteremben. A tanulók, miután megoldották az önálló, páros vagy csoportos feladatukat, ellenőrizhetik munkájukat. Az ellenőrző lapok, könyvek fix helye és kevés példányszáma természetes módon ad lehetőséget az óra közbeni mozgásra (fel kell állni, oda kell menni), az együttműködésre, egyéb szociális kompetenciák fejlesztésére (nem fér oda mindenki egyszerre).

A hibátlan munkához pipát tehetnek, a hibákat színes ceruzával javíthatják. A hibázás a tanulási folyamat elengedhetetlen része. A Montessori-módszerben például a hibákat nem javítja a pedagógus. Észreveszi, lejegyzí magának, de nem javítja. A hibák azt jelzik, miben bizonytalan, mit nem tud, nem ért még a tanuló. Az egyéni továbbhaladás megtervezéséhez használják ezeket az információkat a pedagógusok: megismétlik az új anyag tanítását vagy gyakorló feladatot kínálnak még a diákoknak. A hibák diákokkal közös elemzése segítheti a helyes válasz megtalálását és megértését.

Sok olyan, Montessori-szemléletű eszköz is készíthető, amellyel önállóan gyakorolhatnak a gyerekek, majd munka után ellenőrizhetik, hogy jól dolgoztak-e (kijön egy kép, összeáll egy értelmes mondat, minden elemet felhasználtak, azonosak a jelzések a kártyák hátulján stb.). Ilyen eszközök nemcsak készíthetők, de készen is kaphatók (MiniLük, Logico). Az önálló gyakorlást segíthetik különböző szoftverek is (LearningApps, Wordwall, Genially stb.), melyek rögtön visszajeleznek az eredményességről. A diákok nagy kedvence a QR-kódos feladatlap. Ezeken a feladatlapokon a megoldás vagy maga a feladat QR-kódba van rejtve, olvasóval lehet kideríteni a feladatot vagy ellenőrizni a munkát.

4. Az órai munka záró értékelése

A tanítási órák az órai munka értékelésével zárulnak. Az óravégi értékelés mindig fejlesztő célú. A feladata az, hogy rátekintsünk az órára, annak tartalmát, érthetőségét, hatékonyságát, a jelenlét minőségét vizsgálva. Ez mindig többirányú kommunikációt kell, hogy jelentsen. Visszajelzést ad és vár a pedagógus annak érdekében, hogy a tanulási-tanítási folyamatot a legoptimálisabb úton tarthassa.

A tanítási-tanulási folyamat során végzett szabad vagy irányított feladatok eredményeit, a tanórai aktivitást, az együttműködést stb. a pedagóguson kívül a diákok is értékelhetik. Ez az ön- és társértékelés.

Saját munkánk, teljesítményünk objektív megítélése nem könnyű. Sok felnőttnek sem sikerül pontos értékelést adnia önmagáról. Gyakran keresünk kifogásokat, külső tényezőkre hárítjuk a felelősséget az esetleges hibákért. Bár valóban léteznek olyan külső hatások, melyek befolyásolhatják teljesítményünket, valójában cselekedeteink minősége elsősorban rajtunk múlik.

5. A tanulói önértékelés szempontrendszer, eredményei

A tanulói önértékelés során a tanuló saját munkáját értékeli. Ebben szempont lehet az elsajátított ismeretek minősége, a tanulási folyamat nehézsége (vagy könnyűsége), érdeklődés, sikerélmény stb. Kérdések, pozitív állítások megfogalmazásával, szempontok adásával történhet az értékelés. Ez lehet kérdésre adott válasz, nonverbális technika, mondatbefejezés (*Milyen új ismeretet szereztem?... , Nekem az tetszett a legjobban..., Fejlődnöm kell még..., Én abban segítettem a csoport munkáját, hogy... stb.*).

A diákok önértékelését segítő tanórai kérdések lehetnek például:

- Mi alapján választotta a feladatot?
- Mesélje el, hogyan gondolkodott!
- Sikerült-e jól megoldani?
- Könnyűnek vagy nehéznek érezte a munkát?
- Ellenőrzéskor talált-e hibát?
- Önállóan ki tudta-e javítani?
- Miben látja a hibázás okát?

- Mi tetszett legjobban a feladatban?
- Mi volt a legkevésbé szimpatikus a munkában?
- Páros- vagy csoportmunka esetén milyen volt az együttműködés?

A fenti és hasonló szempontok rendszeres végiggondolásának eredményeként kiderülhet, hogy ki milyen stílusban tanul, mik az erősségei, gyengeségei. Ez alapján megfogalmazható, hogy mire kell figyelni, mi az, amin változtatni kell a sikeresebb tanulás és személyiségfejlesztés érdekében. Ez a folyamat végén zajló, igazán komplex visszajelzés már maga az értékelés.

Az újabb tapasztalatokat lehet újraértelmezni, és így egy folyton alakuló, fejlődő tanulási stratégiát lehet kialakítani, mely informatív és egyénre szabottan differenciált.

6. Társak értékelése

Az iskolai tanulás során a diákok egyedül, párban vagy csoportokban dolgozhatnak. A társak munkájának értékelése fontos, az önértékelésre is hatást gyakorló tevékenység. Véleményt alkotni és megfogalmazni gondolatainkat mások munkájáról, cselekedeteiről, az önmagunkról alkotott képünk finomodását is segítheti. Ez a tevékenység tehát hat az értékeltre és az értékelőre egyaránt. Az egyén saját személyiségét másokon visszatükrözve ismerheti meg. A külső visszajelzés, a társak véleménye ezáltal segíti az önismeretet. A társak értékelésénél fontos, hogy előre megbeszélte szempontok szerint történjen az értékelés. Minél kisebbek a gyerekek, annál kevesebb és konkrétabb szempontokra van szükség.

(Az első kiselőadás megtartásánál annak örülünk, hogy ki mert állni a többiek elé a tanuló, a következő szinten már szempont lehet, hogy mennyire tudott a közönség felé fordulni és hangosan, egész mondatokban beszélni. Csak a nyilvános megszólalás biztonságának megszerzése után következhetnek a tartalmi szempontok.)

- Páros munkánál a társ és a közös munka értékelése lehet a fő szempont. Segítettük-e egymás munkáját?, Dicsértük-e egymást?, Ki milyen megoldásokat talált meg? stb.

- A csoportmunkában a közös munka, az együttműködés értékelése elsődleges. Tudtunk-e közös megállapodásra jutni?, Hogyan döntöttük el, hogy ...? stb.
- A páros- vagy csoportmunkáról mondatbefejezéses technikával is adhatnak visszajelzést a diákok:
 - „Azért jó, hogy ma újra látlak, mert...”
 - „Jól tudtunk együtt dolgozni, mert...”
 - „Azt tudtam/tanultam meg ma (a héten, ebben az évben), hogy...”
 - „Reggel /a hét elején még nem tudtam, hogy...”
- Az óra végi értékelés technikája osztályszinten többféle lehet. Megbeszélés, kérdések, rávezetés, nonverbális technikák. A technika szabadon választható, lényeg, hogy illeszkedjen a tananyag tartalmához, a feldolgozás módjához, a tanulók érdeklődéséhez és életkorához. Nonverbális értékelési eljárás lehet például az
 - „álljon középére, aki...”,
 - hőmérő,
 - csoportvirágok,
 - sarkok,
 - smiley saját arccal,
 - 10 ujj,
 - jelzőlámpa.

Mindegyik esetben pozitív állításokat fogalmaz meg a pedagógus, a diákok maguk mérlegelhetik, hogy egyetértenek-e az elhangzott állítással. Ha igen, középre állnak, megkeresik az adott sarkot a teremben, felemelik a virágjukat. A mértékhez kinyitnak annyi ujjat, amennyi a véleményüket kifejezi, mosolyognak vagy lebiggyeszti a szájukat. A hőmérőnél a „nagyon–egyáltalán nem” két szélsőség között kell megtalálniuk az önmagukra jellemzőt. A jelzőlámpákat pl. tudáspróba írásánál lehet használni. (*„Mennyire volt nehéz a számodra ennek a feladatnak a megoldása?” Könyű-zöld, közepes-sárga, nehéz-piros.*)

7. Hosszabb időszak áttekintése, a hét értékelése, konkrét példák

A fejlesztő értékelés része az egy tanítási óránál hosszabb időszak áttekintése is. Ilyen lehet a hét értékelése (a Rogers Iskolában ez a Hétzáró).

Ez jó alkalom arra, hogy a pedagógus visszajelzést kapjon a diákoktól a tanulási folyamatot, feladattípusokat, tevékenységeket, programokat, a diákok közötti kapcsolatot, csoportkohéziót illetőleg is. Néhány példa ezek megvalósítására:

Tanulás

- „Valami új” – A tanulással kapcsolatosan összegyűjthetők az időszak új tudáselemei (A hét elején még nem tudtam, de már tudom, hogy ...).
- „Mire jó?” – A gyerekek egyénileg, párban vagy csoportban összegyűjthetik, hogy az aktuálisan megszerzett új ismereteiket mire tudják használni a mindennapi életben.
- „Kedvencem”-kártyák – A tanulási motiváció szempontjából hasznos lehet kideríteni, hogy a tanulók aktuálisan milyen feladattípusokat, tevékenységeket kedvelnek a legjobban. Minden tevékenység külön kártyára kerülhet (ugróiskola, lépegetős, szöveges, „Keveredj, állj meg!” stb.). A gyakorló órák tematikájának összeállításánál érdemes ezekre építeni (akár sorsolósos formában is).
- „Adj egy 10-est!” – Ha egy órát úgy tervezünk, hogy abban alapvetően páros vagy csoportmunkában dolgoznak a diákok, a feladat része lehet, hogy értékeli a megoldott feladatokat 0–10-ig. Ez vonatkozhat a tartalomra vagy a formára, ezt előre kell tisztázni.
- „Heti értékelő” – Ez egy olyan értékelési forma, amely rövidebb szakaszt szeretne aktualizálva áttekinteni. Az értékelőlapon különböző állítások olvashatók. Három területre koncentrál: ami éppen nehezen megy az osztályban + az alapszabályok tartása + szabad szöveges visszajelzés lehetősége- színezős, mosolygófejes stb. formában. Ez vizuálisan kapcsolódhat az aktuális témához (macifejek, ha a téma Medve-projekt, bolygók, ha Bolygó-projekt, bagoly, ha az az osztály kabalaállata...).

Szociális élet

- „Három szék” – Három széket teszünk egymás mellé. Ezekre ülhetnek le a gyerekek egymás után és fogalmazhatják meg véleményüket egy adott kérdésről, „már jól megy” – „néha sikerül” – „sok gondom van vele” – formában. (*Már jól megy, hogy ülve maradjak az órán. Néha sikerül, hogy ne lógjanak át a könyveim a másik padra. Sok gondom van azzal, hogy csöndbe maradjak az órán.*) Mire kell figyelnem, hogy sikerüljön?
- Egyéni felelősség a csoportos együttlétben – problémafókuszú megközelítés. Mit kell tennem ahhoz, hogy a csoportban működjön az, hogy...? (*Be kell fejeznem az asztalon dobolást, hogy a csoportban nagyobb legyen a csend és könnyebben tudjunk figyelni.*)
- „Jégtörő gyakorlat” – Az osztály életét aktuálisan leginkább alakító történésekkel kapcsolatosan kérdéseket teszünk fel a gyerekeknek. Megválaszolják színes post-it-en, majd kirakják az erre a célra készített táblára a nevükhöz. A tábla tetején szerepelnek a feltett kérdések (kb. 3). Ezek a kérdések kapcsolódhatnak napi témához, problémához, de lehetnek bevezetői is egy új témának.
- Az osztály szabályainak betartása az együttélés elengedhetetlen feltétele. „*Mutass annyi ujjat, ahány szabály betartása jól ment neked a héten!*”
- „Önreflexió” írása – negyedévente, félévente írhatnak a gyerekek szabad szöveget önmagukról, a tanuláshoz, iskolához, társakhoz, felnőttekhez való viszonyaikról. Ez eleinte segítő kérdésekre épülő, idővel teljesen szabad alkotás lehet.

8. Az árnyalt értékelés alkalmazásának kritériumai

Az árnyalt értékelés a pedagógusokra új teendőket ró (bár, ha egy lelkiismeretes tanár végiggondolja eddigi munkáját, nem is olyan biztos). A szöveges értékelést meg kell tanulni, pedagógusnak, diáknak, szülőknek egyaránt. A tanárok számára nincsenek kész receptek, nincsenek mindenre egyformán igaz változatok. Önálló, alkotó alkalmazásra van szükség, melynek alapja a gyermek minél pontosabb, sokrétűbb megismerése. Ebbe sok minden tartozik: a diák szaktárgyi tudása, viselkedése, az órán kívüli élete, az iskolán kívüli tevékenységei, a teljes személyisége stb.

De milyen legyen a szöveges értékelés? Lehet előre összeállított szempontok szerint, aláhúzásos vagy kiegészítő, lehet előzetes szempontok alapján fogalmazott szabad szöveg, de lehet egy teljesen szabad megfogalmazás. Egy biztos: konkrét teljesítményre, viselkedésre kell vonatkoznia, kerülve az általánosításokat. Lényeges eleme a pozitívumok kiemelése, a problémák megjelenítése és az útmutatás.

Felelősségteljes munka ez, pontosan és érthetően kell fogalmazni, mert a rosszul értelmezett szöveges értékelés sokkal nagyobb károkat tud okozni, mint az osztályzás. Az osztályzástól lehet távolságot tartani, a leírt, személyre szóló szövegtől nem. (Fehér és mtsai 2005.)

Konkrét fejlesztő, szöveges, értékelések bemutatása

Az árnyalt, szöveges értékelések nagyon egyediek, iskolára jellemzőek, hiszen minden iskola, aki ezt az értékelési formát választotta, kidolgozta a saját értékelési rendszerét. Itt most a Carl Rogers Óvoda és Általános Iskola értékelési rendszerét szeretném röviden bemutatni.

Az iskola értékeléssel kapcsolatos főbb alapelvei, amelyek alapján a pedagógusok elkészítik a szöveges értékeléseket a következők (a Pedagógia Program szerint):

- Motivációs eszköz.
- A tanár és a diák közösen végzi, a diák is aktív a folyamatban.
- Fontos a pozitív megerősítés.
- Az értékelésnek a nevelés és oktatás folyamatáról kell visszajelzést adnia (a szociális-kapcsolati jellemzőket is hangsúlyosan meg kell jeleníteni).
- A képességekről adott pozitív visszajelzés alapvető.
- A tárgyi tudás és ebbeli teljesítmény mérése önértékelésként és pedagógusi értékelésként jelenik meg.
- A tanuláshoz való viszony mindig megjelenik az értékelésekben.
- A folyamatos szóbeli visszajelzés mellett minden pedagógus írásban is visszajelzéseket ad a tanulóknak.

Miközben van egy közösen megfogalmazott és kidolgozott értékelési rendszere az iskolának, az értékelések nagyon egyediek és osztályonként

némileg eltérőek, hiszen minden pedagógus a saját személyiségén, szókincsén, egyéni hangsúlyain keresztül fogalmazza meg a tanítási-tanulási folyamatot áttekintő, lezáró értékelését.

Az iskolában a gyerekek negyedévente kapnak értékelést. A negyedévi és háromnegyedévi értékelés szövegesen és/vagy szimbólumokkal megjelenő állapotkép és önértékelés, amelyet a tanulók önmagukról, a csoportban elfoglalt helyükről, a csoport működéséről, tanuláshoz, az iskolai szabályokhoz való viszonyukról írnak. Ez évről évre változik, mindig az aktuális évfolyamhoz, osztálykérdéshez kerül kiválasztásra a téma és a forma.

Minták a negyedévi és háromnegyedévi értékelésre

Az elsősök alapvetően magukról gondolkodnak, az értékelés készítése inkább egy játékos-alkotós tevékenység, nem tudatos önértékelési szituáció.

Első osztály-negyedévi: Milyen állat lennél?, háromnegyedévi: Milyen virág lennél?

Második osztályban már megbeszéljük a gyerekekkel, hogy hogyan, mit gondoljanak végig magukról. Ez az értékelés a világ keletkezéséről szóló, nagy projekt időszakában készült. (Tervezte: Tallér Júlia, Navrasics Judit)

Negyedik osztályban közös beszélgetés, gyűjtés, érvelés, elemzés előzi meg az önértékelést. A negyedéves értékelés egy hosszabb közös gondolkodással kezdődik. Megpróbáljuk összegyűjteni a gyerekekkel, hogy szerintük mi kell ahhoz, hogy egy közösség, egy csoport jól működjön. A konkrét, néha szituációkhoz kötődő gondolatokat általános szempontokká alakítjuk, ez lesz az értékelés alapja. A jól működő csoport szempontjai pl. a következők lehetnek:

- Közös a céljaink.
- Kétirányú a beszélgetés közöttünk.
- Segítjük egymást.
- Figyelünk egymásra.
- Észre tudom venni társaim különböző tulajdonságait.
- Értékelem társaim különböző tulajdonságait.
- Nyitottak vagyunk egymás iránt.
- Elfogadjuk egymást.

- A csoport fontos tagjának érzem magam.
- A közösen elért célnak közösen tudunk örülni.
- Bízhatunk egymásban.
- Tiszteljük egymást.

A szempontokhoz az éppen futó görög kultúrkörhöz illeszkedő, összetett önértékelési feladat kapcsolódhat:

„Osztályunk egy különleges utazásra indult. A rajzon a mi görög hajónkat látod.

- *Ültesd le az osztály tagjait az evezők mellé!*

A Zöld osztály monera hajója egy piac mellett kötött ki. Ezen a piacon különleges árucikkeket lehet venni. Itt minden olyan portékát árulnak az árusok, amely ahhoz kell, hogy egy csoport jól működjön. Járd be a piacot, jól nézd meg a termékeket, melyik mit rejt! Gondolkozz el azon, melyek azok a legfontosabb árucikkek, amik szerinted ahhoz kellenek, hogy a csoportunk jól működjön!

- *Színezd ki pirosra azt a három csomagot, amit nélkülözhetetlennek gondolsz!*
- *Vásárolj három olyan árut, amiről azt gondolod, hogy neked még többre lenne szükséged belőle! Rajzold ezeket a hajó rakterébe!*

Útravalóul adunk neked egy bűvös Betűnégyzetet, amibe belerejtettük különleges tulajdonságaidat. Ezek segítenek téged közös utunkon.” (Tervezte: Tallér Júlia, Navrasics Judit, rajzolta: Kontár Balázs)

A negyedik osztályban már árnyaltabbá válik az önértékelés is. A gyerekek háromnegyedévi értékelője itt is a görög kultúrkörhöz kapcsolódik. A Parthenón oszlopain a tanárgyakban elért tudást és a befektetett munka mértékét ábrázolhatják a tanulók. Az értékelés része a célkitűzés, tervezés is. Ebben az értékelőben az ehhez kapcsolódó kért kérdés: *Hová szeretnél eljutni a tudásban? Mit gondolsz, mit kell ezért tenned?* (Tervezte: Tallér Júlia, Navrasics Judit)

Félévi, év végi értékelés

A félévi és tanév végi értékelést a pedagógusok készítik. Ennek részei: a tanuló szociális fejlődése, közösségben való részvétele, a diák tanulásának értékelése, a diák tanulásának tantárgyi értékelése. A bizonyítvány részét képezi egy szabad szöveg megírására alkalmas „szülői vélemény” rovat is, amelyben a szülők és a gyerekek is írhatnak visszajelzést a pedagógusoknak.

A bizonyítvány kiosztása fontos része az értékelésnek. A bizonyítványt mindig a két osztályfőnök együtt adja át a gyerekeknek. Minden osztályfőnökpár kialakította a saját gyakorlatát. *Mi igyekszünk nagyon személyesre alakítani ezeket az alkalmakat. Minden gyerekről mondunk pár pozitív mondatot, az alapján próbálják kitalálni a gyerekek, hogy mire gondoltunk.* Fontos, hogy minden kisgyerek, a tanulmányi teljesítményétől függetlenül, megélhesse, hogy ő jó valamiben, van, amit jól csinál, és a közösség által elfogadott az ő személye, teljesítménye. A nehézségeket csak ezek után, külön érdemes megbeszélni a tanulókkal. A bizonyítványt kiosztás után rögtön elolvashatják a gyerekek, kérdezhetnek, véleményt mondhatnak róla. Elsőben, másodikban a pedagógusok is segítenek az olvasásban.

A félévenkénti szöveges értékeléshez hozzátartozik a szülői beszélgetés, ami az adott gyermek félév során elért fejlődéséről szól. Ez a beszélgetés nem szorítkozik a tananyagra, a teljes személyiségfejlődés terítékeire kerül. *Én beszélgetésnek tekintem ezeket az alkalmakat, ez azt jelenti, hogy a szülők véleményére, tapasztalataira is kíváncsi vagyok, fontos számomra a párbeszéd.*

A tanuló személyiségfejlődése során megtanul a közösségben jól boldogulni, felismeri saját erősségeit és nehézségeit, legfőképpen megismeri önmagát.

A tanulói értékelés akkor tölti be funkcióját, ha a kizárólagos tananyagbeli, tudásbeli hiányosságra fókuszálás helyett az általános életkori sajátosságokat és a sajátos egyéni vonásokat is figyelembe vevő, önértékelést fejlesztő visszajelzések megfogalmazására képes, ha segíti a tanulót abban, hogy megtalálja, és fel tudja építeni önmagát.

Felhasznált irodalom

Fehér Márta – Kiss Tamás – Szabényi Csilla – Tallér Júlia (2005, szerk.): Például... Pedagógusok gyakorlati példái a személyközpontú szemlélet iskolai megvalósítására. In. Tallér Júlia (szerk.): Értékelés 113-156. suliNova Kht.

Gaskó Krisztina (2004): Az osztályfőnök, a szülők és az osztálytársak értékelésének hatása a tanuló önértékelésére. In: Iskolakultúra, 10. sz. 62-73.

Rogers Iskola Pedagógiai Programja (2017.) In. Értékelési rendszerünk 47-54. <https://www.rogersiskola.hu/hogyan-tanitunk/pedagogiai-programunk.html>

A király meztelen? – az értékelésről és a visszajelzésről Oktatóvideók – 2020. május 11.

Nahalka István beszélget Nádori Gergővel és Prieara Tiborral: <https://youtu.be/YMX612d91f8>

Prieara Tibor: <http://tanarblog.hu/cikk/a-szobeli-feleltetesrol>

You've Been Doing a Fantastic Job. Just One Thing ... By Alina Tugend April 5, 2013

http://mobile.nytimes.com/2013/04/06/your-money/how-to-give-effective-feedback-both-positive-and-negative.html?utm_source=dlvr.it&utm_medium=twitter&_r=1

Strategies for Helping Students Motivate Themselves By Larry Ferlazzo March 25, 2015

<http://www.edutopia.org/blog/strategies-helping-students-motivate-themselves-larry-ferlazzo>

Hogyan kommunikáljunk, hogy segítsük az elfogadást? Modern Iskola 2015-07-27

http://moderniskola.hu/cikk/hogyan-kommunikaljunk-hogy-segitsuk-elfogadast?utm_source=moderniskola&utm_medium=email